

DIDAKTIKA PEDAGOGIKY – ŠPECIÁLNA PEDAGOGICKÁ DISCIPLÍNA

Janka Bazáliková

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

1. POŇATIE DIDAKTIKY PEDAGOGIKY

V súčasnosti existujú na jednotlivých fakultách pripravujúcich budúcich učiteľov rôzne koncepcie vzdelávania. Od formulovania všeobecných cieľových požiadaviek na absolventa učiteľského štúdia sa odvíjajú ďalšie prístupy: koncipovanie študijného plánu učebných programov jednotlivých študijných disciplín. Špecifické postavenie z hľadiska predmetovo-odborovej a pedagogickej spôsobilosti učiteľa majú špeciálne didaktiky (predtým metodiky) zaoberajúce sa skúmaním a uplatňovaním zákonitostí učenia sa a vyučovania špecifických učebných predmetov na rôznych stupňoch a typoch škôl. K týmto disciplinám zaradujeme aj didaktiku pedagogiky.

V odbornej pedagogickej literatúre sa objavili dosiaľ názvy: metodika, teória vyučovania, predmetové didaktiky a špeciálna didaktika.

Metodiky sa chápali v minulosti ako praktické disciplíny bez hlbšieho teoretického základu. Pôvodne podávali len návody, recepty, ako vyučovať, a to väčšinou na základe subjektívnej empirie jednotlivých metodikov. Vznik metodík v 19. storočí a ich postupný rozvoj podnietila aj potreba profesijnej prípravy učiteľov. Metodiky sa vyučovali len v učiteľských ústavoch a v učiteľských akadémiách. Metodika sa vyvíjala súbežne s didaktikou, bola súčasťou všeobecnej didaktiky. Postupne sa z didaktiky „vyvodila metodika (obecná a zvláštna) ako náuka o metódach (prostriedkoch) vyučovania na rozdiel od didaktiky v užšom zmysle (náuka o účele, látke a mieste vyučovania“ (Kádner, 1926, s. 935).

Všeobecná metodika obsahuje súbor pravidiel a prostriedkov, ktorými sa riadi vyučovanie vôbec, neprihliada na zvláštnosti jednotlivých vyučovacích predmetov, zaoberá sa vyučovacími postupmi len v určitom vyučovacom predmete. Zmenu v poňatí metodík u

nás ovplyvnili tri významné skutočnosti: diskusia o teoretických otázkach predmetu metodiky a jej vzťahu k didaktike v Sovietskom zväze na začiatku 50. rokov (S. G. Šapovalenko, E. I. Perovskij, I. T. Ogorodnikov a iní), úsilie o zvedčenie metodík, o ich konštituovanie ako teoretických pedagogických disciplín, ktoré vyvrcholilo usporiadaním metodologickej konferencie Vysokou školou pedagogickou v Prahe roku 1956 (Sborník Vysoké školy pedagogické v Praze, 1958).

Názvy metodík boli v 60. rokoch nahradené výrazom špeciálna didaktika. Premenovanie súviselo so širším poňatím týchto disciplín. Nešlo už len o metódy vyučovania, ale o komplexnejší pohľad na ciele, obsah, proces vyučovania a učenia sa, o vyučovacie zásady, metódy, organizačné formy, učebné pomôcky v podmienkach vyučovania jednotlivých predmetov.

V súvislosti so zriaďovaním vysokých škôl zameraných výlučne na prípravu učiteľov boli do ich študijného plánu zaradené metodiky (didaktiky) učebných predmetov. Do roku 1945 na vysokých školách vzdelávajúcich učiteľov neexistovali metodiky ako povinné predmety.

Prvýkrát v histórii slovenského školstva sa otvorilo štúdium pedagogiky na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave (v šk. roku 1946 – 1947 a učiteľské štúdium pedagogiky v kombinácii s iným odborom od šk. roku 1951-1952).

V roku 1951 je po prvýkrát do študijného plánu zaradená metodika pedagogiky, v súčasnosti označovaná ako didaktika pedagogiky.

Proces utvárania systému metodiky je starší, vzniká spolu so zavedením pedagogiky ako učebného predmetu v stredných školách. O vypracovanie štruktúry metodiky vyučovania pedagogiky v pedagogickej škole sa pokúsil J. Kopecký (1954, s. 16-18) a túto štruktúru stanovil takto:

Prvá oblasť: Predmet, úlohy, základné pojmy a štruktúra metodiky pedagogiky. Súvislosť metodiky pedagogiky s inými vedami. Vedecký výskum v pedagogike.

Druhá oblasť: Z dejín vyučovania pedagogiky v pedagogických školách.

Tretia oblasť: Obsah vyučovania pedagogiky v pedagogických školách. Osnovy pedagogiky. Učebnice pedagogiky.

Štvrtá oblasť: Vzdelávací a ideovo-výchovný význam pedagogiky a jej miesto v sústave vzdelávania v pedagogických školách. Úlohy vyučovania pedagogiky.

Piata oblasť: Vyučovacie procesy v pedagogike – vyučovacie zásady, metódy vyučovania, organizačné formy vyučovania, metódy skúšania a hodnotenia vedomostí žiakov v pedagogike.

Šiesta oblasť: Požiadavky na učiteľa pedagogiky a ďalšie vzdelávanie absolventov pedagogických škôl. Spolupráca učiteľov pedagogiky s inými inštitúciami.

Zámerné uvádzame túto koncepciu metodiky pedagogiky, lebo v rokoch 1958 až 1989 nevznikla v Československu žiadna monografická práca z didaktiky pedagogiky, i keď výučba pedagogiky je neodmysliteľnou súčasťou vo vzdelávaní učiteľov.

Prácu J. Kopeckého predchádzal výskum výučby pedagogiky v pedagogických školách a štúdium sovietskych a našich štúdií k problémom výučby pedagogiky. Jeho metodika nemá charakter praktickej príručky, ktorá poskytuje rady pre konkrétne výchovno-vzdelávacie situácie. Autor zdôrazňuje, že metodika ako veda skúma zákonitosti

vyučovacieho procesu pedagogiky, „musí byť na patričnej teoretickej úrovni“ (s. 18) a nemôžeme ju obmedzovať na „praktické predpisy“.

Podnetom pri ďalšom rozpracovaní didaktiky pedagogiky môže byť práca Didaktik des Pädagogikunterrichts (Ch. Adick, L. Bonne, P. Menck 1978), v koncepcii ktorej sa odráža poňatie didaktiky pedagogiky.

Prvým tematickým okruhom sú spoločenské podmienky vyučovania pedagogiky – výchova v rodine, výchova ako povolanie, vyučovanie a veda. Druhým tematickým okruhom je analýza učebného plánu so zreteľom na postavenie predmetu pedagogika.

Práca obsahuje výsledky výskumu o vyučovaní pedagogiky v gymnáziu a odborných školách z hľadiska učiteľov pedagogiky i žiakov. Výskum sa zamerá predovšetkým na tri dimenzie: pedagogické vedomosti, postoje a motiváciu študentov k pedagogickej činnosti. Osobitnú pozornosť autori venujú didakticko-metodickému postupu vo výučbe. Úspechy vyučovania pedagogiky závisia okrem iných činiteľov na spoločnej reflexii učiteľov a žiakov. Z výskumných metód sa uvádza len exkurz do štatistiky.

Práca svojou štruktúrou a najmä výskumom sa líši od iných prác z didaktiky pedagogiky.

S iným poňatím didaktiky pedagogiky sa stretávame v knihe N.V. Savina Metodika prepoďavaniĵa pedagogiki (1987), ktorú autor chápe „ako syntézu teórie a skúseností. Metodika skúma proces vyučovania pedagogiky ako jednotu obsahu, foriem i metód vyučovania, činnosti učiteľa a vyučovaných. Metodika pedagogiky sústreduje svoje úsilie na zdôvodňovanie princípov a pravidiel vyučovania, jeho foriem i metód“ (s. 12), aby bola zabezpečená vysoká úroveň profesijnej prípravy budúcich učiteľov.

N. V. Savin zhrnul obsah metodiky vyučovania pedagogiky do týchto kapitol:

1. Predmet a úlohy metodiky vyučovania pedagogiky;
2. História vyučovania pedagogiky;
3. Obsah kurzu pedagogiky v rôznych typoch škôl;
4. Proces vyučovania pedagogiky;
5. Formy a metódy vyučovania pedagogiky;
6. Preverovanie výsledkov výučby pedagogiky.
7. Mimoškolská činnosť žiakov;
8. Učiteľ pedagogiky.

Autor sa v osobitných kapitolách zaoberá metodickými otázkami vyučovania jednotlivých študijných disciplín, ako sú „Všeobecné základy pedagogiky“, „Didaktika“ a „Teória výchovy“.

Ďalšia monografická práca Didaktika pedagogiky vznikla roku 1990 v Prahe na Filozofickej fakulte KU. Jej autori – A. Vališová, F. Singule, J. Valenta sa zamerali na tri základné okruhy problémov:

Didaktika pedagogiky ako vedný odbor a jej história – jej predmet, ciele, úlohy, metodologické východiská teórie i vedeckého výskumu a vzťah k ďalším pedagogickým vedám.

Pedagogika ako vyučovací predmet v stredných školách – súčasný stav výučby pedagogiky v našich stredných školách i v zahraničí. Špecifická výučba pedagogiky v strednej pedagogickej škole – základné pokyny systému výchovno-vzdelávacieho procesu v kon-

krétnom druhu strednej odbornej školy. Práca je zameraná predovšetkým na výučbu pedagogiky budúcich učiteľov stredných škôl.

O netradičný prístup k didaktike pedagogiky sa pokúsil J. Šturma (1993). Podľa neho: „Predmet didaktiky bude hlavne vymedzený obsahom a zameraním pedagogiky, adresátmi týchto oznámení, ich sociálnymi funkciami a rolami. Úroveň potom stavom poznania a úrovňou základnej disciplíny. Hlavné oblasti vidíme:

a) v školskej pedagogike,
b) v sociálnej pedagogike,
c) v pedagogike voľného času“ (s. 10). Z tohoto aspektu vychádza aj pri štrukturácii práce, ktorá zahŕňa päť kapitol:

1. didaktika pedagogiky a jej problémy,
2. didaktika pedagogiky ako vyučovací predmet,
3. všeobecné problémy šírenia pedagogických poznatkov, spôsobilostí a postojov,
4. prostriedky, formy a metódy šírenia pedagogických poznatkov – pedagogické dokumenty, osnovy, učebné texty, mikrovyučovanie, príprava a plánovanie výučby a vzdelávacích akcií, učiteľ a vzdelávateľ pedagogiky a
5. námety k cvičeniam a úlohy z didaktiky pedagogiky.

V porovnaní s predchádzajúcimi autormi Šturmova Didaktika pedagogiky nie je určená len pre budúcich učiteľov pedagogiky v stredných školách, ale aj ďalším širším šíriteľom pedagogických poznatkov.

Zo stručného prehľadu môžeme vidieť, aké boli a sú prístupy niektorých teoretikov ku koncepcii didaktiky pedagogiky ako študijnej disciplíny na vysokých školách.

Môžeme konštatovať, že v našej prieskumnej vzorke sa ukázali dve kategórie poňatí didaktiky (metodiky) pedagogiky: jedna kategória poňatí didaktiky pedagogiky je veľmi príbuzná, rovnorodá (z krajín bývalého socialistického tábora) a druhá kategória poňatí má celkom odlišnú štruktúru (germanofónne krajiny).

2. ZÁKLADNÉ PROBLÉMOVÉ OBLASTI DIDAKTIKY PEDAGOGIKY

Podľa nášho názoru pri konštituovaní didaktiky pedagogiky môžeme v zhode so Š. Švecom (1988a, 1988b, 1998) vymedziť tieto okruhy problémov:

1. Transformácia pedagogickej vedy do didaktického systému, a to do študijnej disciplíny na vysokej škole a učebného predmetu v strednej škole.
2. Štúdium spoločenských požiadaviek na úroveň výkonu súboru povolání daného odboru (napríklad učiteľstvo pre materské školy a vychovávateľstvo).
3. Poňatie pedagogiky ako vyučovacieho predmetu. Štruktúra všeobecných a špecifických cieľov výučby. Problematika obsahu výučby.
4. Skúmanie a uplatňovanie zákonitostí plánovania a organizovania procesov výučby v predmete pedagogika z hľadiska metód a organizačných foriem výučby v škole a mimo školy.
5. Skúmanie kvality vzdelávacích programov z predmetu pedagogika.
6. Výsledky výučby pedagogiky a ich vyhodnocovanie.

7. Zdokonaľovanie systému vzdelávania učiteľov pedagogiky.

Vymedzenie základných oblastí didaktiky pedagogiky je len začiatkom riešenia zložitej problematiky, zostáva ešte celý rad otvorených otázok „Základná otázka pritom znie, či má byť pedagogické vyučovanie koncipované vedeckopropedeuticky alebo v zmysle návodov na konanie. Podľa K. Beyera sa má pedagogické vyučovanie pohybovať medzi oboma extrémami, t.j. nemá byť ani bez teórie, ani obmedzené na dávanie receptov, ale vedou o výchove ako vzťahová rovina so služobným charakterom ako „propedeutika konania“ s dôrazným vzťahom na budúcnosť žiaka (Böhm, 1994, s. 522).

Didaktike pedagogiky sú najčastejšie prisudzované dve funkcie: aplikačná a integračná. Aplikačné poňatie didaktiky pedagogiky vyplýva z jej vzťahu k teoretickým odborom výchovovedy. Výučba pedagogiky je zložitý proces, ktorý možno postihnúť len štúdiom mnohých oblastí, a to za prispenia iných vied (psychológie, filozofie, sociológie a ďalších) nielen pedagogiky. Z tohoto hľadiska sa zdôrazňuje integračné poňatie didaktiky pedagogiky, lebo integruje v sebe rôznorodé disciplinárne poznatky (gnozeológia), hodnoty (axiológia), spôsoby činnosti (praxológia) a jazykové znaky (semiológia) do svojského neamorfného celku s jemu vlastnou štruktúrou a funkciou transdisciplinárneho systému, tesne spätého so spoločenskou praxou. (Š. Švec, 1988a, s. 148).

Obe poňatia sú dôležité pri konštituovaní didaktiky pedagogiky ako vednej disciplíny i vyučovacieho predmetu.

ZÁVER

Náš príspevok môže poslúžiť na utvorenie si prehľadu o prístupe niektorých autorov k poňatiu didaktiky pedagogiky.

Didaktika pedagogiky je ešte len v zrode, a preto pokladáme za opodstatnené venovať pozornosť práve tejto pedagogickej disciplíne, lebo od nej sa odvíjajú didaktiky predmetov iných odborov. Treba inovovať koncepciu didaktiky pedagogiky a prekonať dosiaľ existujúcu izoláciu jednotlivých študijných disciplín v pregraduálnej príprave budúcich učiteľov.

Literatúra

- ADICK, Ch. – BONNE, L. – MENCK, P.: *Didaktik des Pädagogikunterrichts*. Stuttgart : Verlag, E. Klett, 1978.
- BÖHM, W.: *Wörterbuch der Pädagogik*. 14. Vyd. Stuttgart , 1994.
- KÁDNER, O.: *Základy obecné pedagogiky*. 3. díl. Praha, 1926.
- KOPECKÝ, J.: *Úvod do metodiky pedagogiky*. Praha : SPN, 1954.
- SAVIN, N.V.: *Metodika prepodavaniya pedagogiky*. Moskva: Prosveščeniye, 1987.
- Sborník Vysoké školy pedagogické v Praze*. Příspěvky z metodologické konference, konané ve dnech 13. – 15.XI. 1956. Praha : SPN, 1958.
- ŠTURMA, J.: *Didaktika pedagogiky*. Hradec Králové : Nakladatelství Gaudeamus, 1993.
- ŠVEC, Š.: *Didaktika I*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1988a.

ŠVEC, Š.: Pojem úsekových didaktík. In: *Studia pedagogica, Vědeckoinformační bulletin Pedagogické fakulty UK Praha*, 1988b, č. 1, s. 27-59.
VALIŠOVÁ, A. – SINGULE, F. – Valenta, J.: *Didaktika pedagogiky*. Praha : Universita Karlova, 1990.

Summary

The science of teaching pedagogy – specific discipline of education science

Janka Bazálíková

Intention of the study is to put overview of relevant concepts of the science of teaching pedagogy disponible by author. The study then defines the main topics of this science as an university course for preservice teacher training. However, this psychopedagogical discipline is only now emerging its structures and functions.